

א. שאלות מבנה

1. מה המשותף לפסוקים אלה העושה אותם חסיבה אחת?
2. מהו הקשר בין פסוקים אלה לבין הפסוק הקודם לפסקה זו?
3. צאנו (בפרשו לשמרת):
"פסקה זו (כ"ג ד"ג-ל"ח), האחרונה בפסקאות המשפטים והחוקים מקבילה לראשונה בפסקאות המשפטים בסדרה זו (סדרת משפטים)".
הסגד מה היא ההקבלה?

ב. ששת ימים תעשה מעשיך
וביום השביעי תשבת
למען ינוח שורך והמורדך וינפש בן אמתך והגר.

רבנו בחיי על התורה ד"ה למען ינוח שורך וחמורך
באורו למען זה ינוח שורך וחמורך, כלומר: מצות השבת שתעבור ששה וחנוח בשביעי, למען זה ינוח שורך וחמורך ובן אמתך והגר, כי אין כונת הכתוב במצות שבת כדי שינוח השור והחמור, וכמוהו: (דב' ט"ז ג') "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים", אשר באורו: למען זה תזכור את יום צאתך.

בן-אמון ד"ה למען ינוח... וינפש בן אמתך והגר:
לא שיקר טעם שבת לחכלית זה בלבד, אלא שגם מנוחתם של אלו בכלל התכלית ותועלת השבת, ועם כל זה ראינו, שעשה הכתוב טעם זה בלבד עיקר, ומכאן ראינו שאין ללמוד מפסוקים כאלה לומר, וטעם המצוה הוא הנזכר בו ואפס זולתו. ולכל הפנים ראה דברי תורה מה נעמו! ועד כאן הגיעו רחמיה לחוס על העבד הערל כמו שפרש רש"י ד"ה בן אמתך: "בעבד הערל הכתוב מדבב" ועל הגר "אוכל גבלות", עד לעשות מהם תכלית וטעם שביחת יום השביעי.
והאור הזה הופיע על ראשי פלורסופי יון ובתוכם אריסטוטליס כשכתבו: "הקרבתו והחגיגות עיקר החיסודם בעבור העבדים יותר מבעבור האזרחים החפשיים".

1. מה קשה לשניהם בפסוקנו?
2. מה התבדל בין שני הפרשנים בפרוש המלה "למען"?
3. מהו הסיוע שמביא רבנו בחיי מדברים מ"ז ג' - מהו הקשי בפסוק התוא?
4. מניין לרש"י שבפסוקנו מוזכר בעבד זכרי ולא בעבד עברי ושה"גר" המוזכר כאן הוא גר תושב ולא גר צדק?

ג. ל"ט: לא תבשל גדי בחלב אמו

רש"י ד"ה לא תבשל גדי: אף עגל וכבש בכלל גדי, שאין גדי אלא לשון ולד רך, סמך סאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב "גדי" והוצרך לפרש אחריו "עזים" כגון (בר' ל"ח) "אבנתי אשלה גדי עזים" (בר' כ"ז) "שני גדיי עזים", ללמד שכל מקום שנאמר "גדי" סתם אף עגל וכבש במשמע.

ראב"ע ד"ה ראשית:...
ורבי שלמה אמר כי גדי הוא הקטן הרך וזה השם יאמר לקטן השור והכבש וראיתו (בר' ל"ח) "גדי עזים", כי מה צורך לסמכו? ואיננו כן, כי גדי לא יקרא רק שהוא מן העזים ובלשון ערבי הוא גדי ולא יאמר על מין אחר. רק יש הפרש בין "גדי" ובין "גדי עזים": כי "גדי" הוא גדול מ"גדי עזים", כי עודנו צריך היותר עם העזים, וככה "שעיר" ו"שעיר עזים".

וחכמים קבלו שלא יאכל ישראל בשר בחלב. ועתה אפרש:
דע, כי מנהג התורה לדבר על ההוה, כמו (ויק' י"א ט"ז) "נת היענה" למה שנת הכתוב לומר ככה ותהיה הנת כוללת כל המין? וכן לא מצאנו; דע, כי בשר היענה יבש טעם ואין המנהג שיאכלנו אדם, כי אין בו ליחה ולא יאכל סכל המין רק הנת, כי היא בקיבה וקטנה, יש בה מעט ליחה, ולא כן הזכר הקטן.

וככה אין אדם אוכל בשר בחלב. כי אינו מאכל ערב, והבשר לא יתבשל רק בזמן רב, והחלב אינו כן. כי אין המנהג עד היום בארץ ישמעאל שיאכל אדם סלה מנושל בחלב, בעבור שיש במלה ליחה רבה, וככה בחלב, והנה הוא מזיק - על כן לא יאכל. (א' בקמץ, כ' בצירי) ובעבור כי בשר הגדי אין בו ליחה, וכשתוא קטן הוא חם, על כן יבשלו הגדי בחלב. ואל תחמה בעבור שלא נהגו אנשי אלה המקומות לאכול גדי עזים, כי כל הרופאים מודים, כי אין בשר כמוהו, ואפילו לחולים

התירו שיאכלוהו. וכך אוכלם אותו בספרד ואפריקא וארץ ישראל ופרס ובבל. גם ככה היה מנהג הקדמונים: (בר' כ"ז) "שני גדיי עזים טרבים", (שופטים י"ג ט"ו) "וצעשה לפניך גדי עזים", והנהגו אוכל גדי עזים (ויק' ד' כ"ח) אחד לחסאת.

ובעבור שאין אדם אוכל בשר חי, אסור לבשל הגדי בחלב אסר...

ואין לנו צורך לבקש מה סעם אסורו, כי געלם מעיני הנבונים; אולי היה כי אכזריות לב הוא לבשל הגדי עם חלב אסר. כדרך (ויק' כ"ב כ"ח), "ושור או שה אוהו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", גם (דב' כ"ב ו') "לא תקח האם על הבנים".

ומנהג רוב האדם שאין להם צאן, ויקברו החלב בשוק, והחלב יהיה מאוסף משיות רבות, אולי הקונה את הגדי לא ידע אנה אסר, והנה אם קנה חלב אולי יש בו בחלב אם הגדי שקנה ויהיה עובר. וכל ספק שהוא מן התורה לחומרא. והנה גם הישמעאלים טרדים, כי אם יבשל הגדי בחלב אסר שהתולדות שוה, אז הוא יותר ערב. והכתוב דיבר על ההוה.

והנה הקדמונים ז"ל החמירו להסיר כל ספק ואסרו בשר בחלב, והשם שנתן להם חכמה, הוא יתן משכורתם שלמה...

ראב"ע מתוך פרושו הקצר (הוצאת פליישר ריבא חרפ"ר)

...ומנהג המחבר החלב מאגרו סחב חלב זאת עם זאת, כי חלב גדי אחת מעם הוא, והקונה לא ידע חלב כל מה ושה, על כן הוא אסור לאכול גדי עמו עם כל חלבו. והזכיר הכתוב הקסן, כי טעמו בלמד על הגדול, כי הכתוב דבר על נמצא ברוב, כי בשר כבש עם חלב לא יהערב היטב. והנה מה שהעתיקו קדמונינו שאסור כל בשר בחלב הוא האמת, וכן (שם' כ"ב ל') "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" - דבר הכתוב על הנמצא ברוב, כי החיות המרופות הם בשדה, ומשפט הסרוף בעיר ובבית אחד הוא, וכן 'מקרה לילה' (דנ' כ"ג י"א) וכן (ויק' י"ז י"ג) "אשר יצור ציד חיה".

- 1) מיה בין רש"י ובין ראב"ע בפירושו המלה "גדי"?
- 2) הסבר את הטקסות בדברי הראב"ע המסומנים בקו!
- 3) הראב"ע משתמש בכלל הידוע של חז"ל "דברה תורה בהוה". מה פירושו הכלל הזה?
- 4) הוא מביאו פעמים, פעם בתחילת פרושו ("דע כי מנהג הכתוב לדבר על ההוה" ופעם בסוף דבריו ("והכתוב דבר על ההוה"). הסבר מה צורך היה לו להביאו פעמים, ובמקומות אלה דוקא?
- 5) בפרושו הקצר אין הראב"ע מביא את הבטוי הזה, האם מסתמך הוא על הכלל הזה, רק בטורה אחר או אין הוא מסתמך עליו בכלל בפרושו הקצר?
- 6) מה רצה להסביר לנו ע"י הפ' ויקרא י"א ט"ז, ומה על ידי הבאת הפסוק מפרשתנו כ"ב ל' בפרושו הקצר, ומה ענין ויקרא י"ז י"ג לענינו?

ד. י"ם לא תבשל גדי בחלב אסר.

הרמב"ם מורה נבוכים חלק ג' מ"ח

ואכנס אסור בשר בחלב עם היותו מזון עב מאד בלא ספק ומוליד מלוי רב, אין רחוק אצלי שיש בו ריח ע"ז. אולי כך היו עושים בעבודה מעבודותיה או בחג מחגיהם. וממה שחזק זה אצלי זכר התורה אותו שני פעמים, תחילה מה שצויתה עליו עם מצות החג "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך", כאלו אסר; בעת חגיכם ובואכם לפני לא תבשל מה שתבשל עם על דרך פלוני, כמו שהיו הם עושים. זהו הטעם החזק אצלי בענין. ואמנם לא ראיתי זה כתוב במה שראיתי מספר הצאב"ה.*

*** לדבריו האחרונים מעיר קאסטר:**

לא היתה בידו (= בידי הרמב"ם) הוכחה לכך, שבאמת כך נהגו הגויים. עכשיו ירוץ לנו מתוך כתבי אוגריז שדוקא בטקסי חגים השייכים לענין פוריות האדמה היו הכובעים מכינים תבשיל מעין זה. בלוח האוגריזי "על האלים הנעימים והיפים" כתוב: (בחרצום לעברית) בשל גדי בחלב, טלה בחמאה.

1) במה שונה הרמב"ם בטעם המצוה מן הטעם הניתן בדברי הראב"ע?

2) התוכל לישב לפי דבריו את הקשר בין שני חלקי פסוקנו?

3) מהו המתמיה בדברי הרמב"ם כג"ל?

חשובות יש לשלוח לד"ר גחמה ללבוביץ, ירושלים קרית-משה.